

Τα σπήλαια που αποτέλεσαν καταφύγια των κλεφτών και των αγωνιστών του 1821

/ [Οδοιπορικά](#)

Φιλόξενα καταφύγια για τους αγωνιστές και τις οικογένειές τους κατά τα επαναστατικά και προεπαναστατικά χρόνια αποτέλεσαν τα σπήλαια που έχουν φυσικό κλιματισμό αφού είναι ζεστά το χειμώνα και δροσερά το καλοκαίρι. Τα σπήλαια αυτά εντόπισε στον ελλαδικό χώρο η θεατρολόγος - σπηλαιολόγος Ξένια Γεωργοπούλου, βασιζόμενη στην παρουσία τους σε αρκετά θεατρικά έργα, αλλά και λογοτεχνικά κείμενα, με θέμα τον απελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων.

Στα έργα αυτά, όπως σημειώνει η ίδια στην έρευνά της, η αναφορά στις σπηλιές δεν φαίνεται να έχει κάποιον συμβολικό χαρακτήρα, καθώς αποτυπώνει την πραγματικότητα της εποχής.

«Στα ελληνικά θεατρικά έργα που αναφέρονται στην εποχή γύρω από την Ελληνική Επανάσταση του **1821**, τα σπήλαια περιγράφονται ως λημέρια κλεφτών, καταφύγια γυναικόπαιδων, ή ακόμη και κατοικίες αγωνιστών και των οικογενειών τους. Σε κάποιες περιπτώσεις, μάλιστα, ο χώρος του σπηλαίου αποκτά σημαντικό ρόλο μέσα στο έργο», αναφέρει η κ. Γεωργοπούλου, η οποία είναι μέλος του Σπηλαιολογικού Ελληνικού Εξερευνητικού Ομίλου από το 2007.

Το σπήλαιο ως κρησφύγετο

Στις περισσότερες αναφορές των δραματουργών, το σπήλαιο παρουσιάζεται ως κρησφύγετο αγωνιστών ή κλεφτών. Μια γενική εικόνα της χρήσης των σπηλαίων από τους αγωνιστές και πριν από την Επανάσταση του '21, δίνει από το 1797 και ο Ρήγας Φεραίος στον Θούριο, από τους πρώτους κιόλας στίχους του, όπου αναφέρει χαρακτηριστικά: «Σπηλαίς να κατοικούμεν».

Το 1863 ανεβαίνει στην Κωνσταντινούπολη για πρώτη φορά το έργο «Αρματωλοί και κλέπται» του Χριστοφόρου Σαμαρτσίδου. Η σκηνική οδηγία στο πρώτο μέρος της δεύτερης πράξης περιγράφει την όλη ατμόσφαιρα, εντός και εκτός ενός σπηλαίου – λημεριού, το οποίο τοποθετεί κάπου στην Ήπειρο.

Την ίδια ατμόσφαιρα περιγράφει και το «ποιημάτιον» με τον ίδιο τίτλο του Γεωργίου Ζαλοκώστα: Ρητίνη σπήλαιον βαθύ και σκοτεινόν φωτίζει/ Και κνίσσα τις απαίσιος πληροί την ατμοσφαίραν.

«Αυτό το σπήλαιο-λημέρι θεωρείται απόρθητο. Δεν ξέρουμε αν ο συγγραφέας

αναφέρεται σε κάποια υπαρκτή σπηλιά. Ωστόσο, παρόμοιες δυσπρόσιτες σπηλιές πάνω σε βράχο, βρίσκουμε σε διάφορα σημεία της Ελλάδας, όπως στα Κόκκινα Βράχια, απέναντι από τη θέση Χαλκιά στην Αργολίδα. Οι δυο σπηλιές, στο σημείο αυτό αποτελούσαν κρησφύγετο του Αχλαδοκαμπιώτη αγωνιστή Κωνσταντίνου Ντούσια», εξηγεί η κ. Γεωργοπούλου.

Στο ποίημα του Ζαλοκώστα, το σπήλαιο αποτελεί και φωλιά νυκτόβιου πουλιού. «Η παρουσία νυκτόβιων πτηνών δεν είναι άγνωστη σε τέτοια σπήλαια. Στη “σπηλιά του Τσώκρη”, λημέρι του οπλαρχηγού Δημητρίου Τσώκρη, που βρίσκεται δίπλα το εκκλησάκι της Ανάληψης, πάνω από τον οικισμό Χούνη στην Αργολίδα, έχει βρει καταφύγιο, ακόμη και σήμερα, μια κουκουβάγια. Σε αντίθεση με τη σπηλιά του Σαμαρτσίδου, το σπήλαιο αυτό είναι προσβάσιμο από μια χτιστή σκάλα με πολλά σκαλοπάτια, αλλά η πρόσβαση προς το εκκλησάκι και τη σπηλιά περνά από μια χτισμένη πύλη».

Η Μαύρη Τρούπα

Η πιο διάσημη σπηλιά του Αγώνα είναι αναμφίβολα η Μαύρη Τρούπα, λημέρι και κατοικία του Οδυσσέα Ανδρούτσου και της οικογένειάς του. Βρίσκεται στη βορειοανατολική πλευρά του Παρνασσού, στη Φθιώτιδα, κοντά στην Τιθορέα. Κατά την Επανάσταση χρησιμοποιήθηκε ως καταφύγιο από τους κατοίκους του χωριού (που τότε λεγόταν Βελίτσα), ενώ από το 1822 ως το 1825 ήταν η μόνιμη κατοικία και το ορμητήριο του Οδυσσέα Ανδρούτσου.

Ο Έντουαρντ Τζων Τρελόνι, Άγγλος τυχοδιώκτης και γαμπρός του Ανδρούτσου περιγράφει την πρόσβαση στη «Μαύρη Τρούπα», στο έργο του Records of Shelley,

Byron and the Author:

Δεν μπορούσες να πλησιάσεις στη σπηλιά παρά μόνο με σκάλες μπηγμένες στο βράχο. Η πρώτη τέτοια ανεμόσκαλα, σαράντα πέντε – πενήντα πόδια μήκος (περίπου 15 μέτρα), ήταν τοποθετημένη κολλητά στον βράχο και στερεωμένη με σφήνες. Μια δεύτερη στηριζόταν σε έναν βράχο που προεξείχε, και διασταυρωνόταν με την πρώτη. Υπήρχε και μια τρίτη, ελαφρύτερη και πιο κοντή, που πατούσε κι αυτή σε μια φυσική προεξοχή του κομματιασμένου βράχου.

Η σπηλιά του Ανδρούτσου είχε χτιστεί και διαμορφωθεί κατάλληλα, ώστε να φιλοξενήσει όλη του την οικογένεια. Το χτίσιμο του σπηλαίου, ωστόσο, για το «ταμπούρωμα» είναι αρκετά κοινό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, ο τοίχος με τις πολεμίστρες που κλείνει τη σπηλιά της Αγίας Ιερουσαλήμ κοντά στο χωριό Βρούστι στην Αργολίδα.

Καταφύγια γυναικοπαίδων

Πέρα από τη Μαύρη Τρούπα, που αποτέλεσε μόνιμη κατοικία για την οικογένεια του Ανδρούτσου κατά την Επανάσταση, οι σπηλιές χρησίμευσαν πολλές φορές ως καταφύγιο γυναικόπαιδων. Αλλού αναφέρονται και παράλια σπήλαια. Ο Γαβριήλ, Ηγούμενος της Μονής Αρκαδίου στους Μάρτυρες του Αρκαδίου του Τιμολέοντος Αμπελά αναφέρεται, μεταξύ άλλων, σε πλήθος γυναικόπαιδα «[ε]ις σπήλαια παράλια κρυπτόμενα».

Κατά τον απελευθερωτικό αγώνα, οι Έλληνες κατέφευγαν ακόμη και σε ενάλια σπήλαια, στα οποία μετέβαιναν με τις βάρκες τους. Οι κάτοικοι της Οκτωνιάς στην κεντρική Εύβοια, για να κρυφτούν από τους Τούρκους, χρησιμοποιούσαν και τα ενάλια σπήλαια γύρω από το ακρωτήριο Πούντα.

Τον ίδιο ρόλο έπαιξαν και σπήλαια αρκετά ψηλότερα από τη θάλασσα. Κάποια απ' αυτά, μάλιστα, συνδέονται με τοπικά ολοκαυτώματα, όπως το σπήλαιο Γεροντόσπηλιος στον νομό Ρεθύμνου, όπου τον Ιανουάριο του 1824 πέθαναν από ασφυξία εκατοντάδες κάτοικοι του Μελιδονίου, κυρίως γυναικόπαιδα, που είχαν καταφύγει εκεί και πολιορκήθηκαν από τον Χουσεΐν Μπεη.

Το 1825, οι περίπου 450 κάτοικοι του Βρονταμά Λακωνίας έχασαν τη ζωή τους στο Παλαιομονάστηρο, πολιορκούμενοι από τον Ιμπραήμ. Αυτό το περιστατικό περιγράφει στο έργο του ο Κυριάκος Κάσσης, στο έργο του: «Οι ψυχές των Ελλήνων ή Το Ολοκαύτωμα του Βρονταμά». Η σκηνική οδηγία στην αρχή της τρίτης σκηνής της πρώτης πράξης περιγράφει το «στενάχωρο σπηλαιώδες μοναστήρι».

Εκτός από το Παλαιομονάστηρο, ο Ιμπραήμ επιτέθηκε και σε άλλα παρόμοια «σπηλαιώδη μοναστήρια». Τον Σεπτέμβριο του 1826, για να εκδικηθεί τον θάνατο του ανιψιού του, πολιορκήσε τους κατοίκους του Βαλτεσινίκου στην Αρκαδία που είχαν καταφύγει στο οχυρωμένο μοναστήρι του Αγίου Νικολάου και τις γύρω σπηλιές. Μετά από πολλαπλές αποτυχημένες απόπειρες, ο Ιμπραήμ τελικά διέταξε υποχώρηση.

Παρόμοια τύχη είχε για τον Ιμπραήμ και η πολιορκία της Μονής Τιμίου Προδρόμου κοντά στο χωριό Καστρί στην Κυνουρία της Αρκαδίας. Τον Αύγουστο του 1826, ο Ιμπραήμ πολιορκήσε το μοναστήρι, χωρίς επιτυχία. Ο Αναγνώστης Κοντάκης, προεστός του χωριού Άγιος Πέτρος και αρχηγός της περιοχής εκείνη την εποχή, αναφέρει ότι οι αγωνιστές έστειλαν τις οικογένειές τους κι όλα τα γυναικόπαιδα στη Σπηλιά του Προδρόμου, που βρίσκεται πίσω από τη Μονή.

Περισσότερα στοιχεία από την έρευνά της θα παρουσιάσει η κ. Γεωργοπούλου στο Cavers Fest 2025, που θα πραγματοποιηθεί από 16-18 Μαΐου στο Καταφύγιο Αγράφων.

(Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ / Νατάσα Καραθάνου - Φωτογραφίες: Ξένια Γεωργοπούλου και Βασίλης Τουντόπουλος)